

Kocán Béla

Ugocsa vármegye ó- és középmagyar kori településneveinek nyelvi rétegei

1. Bevezetés

Tanulmányomban Ugocsa megye ó- és középmagyar kori helyneveinek egyik jelentős névfajtájával, a településnevekkel foglalkozom. A leírás során a névfajta nyelvi rétegeit veszem számba, a megye folyóvízneveinek névrétegeinél kialakított módszert (lásd ehhez KOCÁN 2008) alkalmazva.

A településnevek a névtörténeti kutatásokban nemritkán szolgálnak feldolgozások alapjául: ilyeneket a történelmi Magyarország több régiója kapcsán publikáltak a névkutatók az eddigiekben is. A kutatások fő iránya a munkákban a kiválasztott terület(ek) névrendszertani leírása volt. Az alábbi monográfiákban a szerzők egy-két megye (korai) településnév-anyagának leírását eltérő időhatárokhoz kötve végezték el: Árpád-kori településnév-anyagot vizsgált BÉNYEI ÁGNES és PETHŐ GERGELY Győr vármegye (1998), PÓCZOS RITA pedig Borsod és Bodrog vármegye (2001) vonatkozásában, de itt említhetjük még TÓTH VALÉRIA Abaúj és Bars vármegye névrendszerét feltáró vizsgálatát is, amelyben más névfajta mellett a településnevek elemzését is bemutatta (2001a, 2001b). Jómagam egy korábbi munkámban Ugocsa vármegye ugyancsak Árpád-kori településneveinek rendszerezését végeztem el (KOCÁN 2006). A névfajta legtagabb kronológiai határok között RÁCZ ANITA tanulmányozta, a régi Bihar vármegye településneveit ugyanis az Árpád-kori rétegtől 1600-ig terjedően dolgozta fel (2005, 2007). E kutatási területen egy fontos kérdéskört előtérbe állítva összefoglaló igényű munka is született. TÓTH VALÉRIA a „Településnevek változástipológiája” című monográfiájában elméleti indíttatással és főként a korai időszakra koncentrálna a településnév-rendszerben bekövetkezett változási folyamatokat vette számba (2008).

A kutatók a településneveket — régebbi kutatások célkitűzéseire hasonlóan — gyakran próbálták felhasználni etnikai kérdések pontosítására, tisztázására is. RÁCZ ANITA a „Bihar vármegye etnikai viszonyai az ómagyar kori helynevek tükrében” című írásában a román etnikum szempontjából elemzi részletesebben a településneveket (2004). PÓCZOS RITA az Árpád-kori Borsod vármegye lakosságának nyelvi-etnikai összetételét vizsgálta több munkájában (2006, 2010: 210–21). Kutatásainak legfőbb újdonsága az a módszertani elv, hogy a mai kétnyelvű helynévrendszerekben ható tendenciákat követve a helynevek (és névhasználók)

nyelvi jellegzetességei alapján igyekszik leírni a megye népességében bekövetkezett változásokat. Ennek során pedig arra a megállapításra jut, hogy „a településnevek a legkevésbé alkalmasak a népességi következtetésekre, míg a kisebb közösségekben használatos, a társadalmi változások iránt érzékenyebb és adminisztratív eszközökkel kevésbé konzervált névfajtáknak (a víz- és határneveknek) jóval megbízhatóbb etnikumjelölő értéke van” (2010: 223).

A folyóvíznevek efféle vallomását már a korábbiakban bemutatva jelen munkámban azt vizsgálom, mennyiben igazolható e negatív állásfoglalás a településnevek vonatkozásában, illetve miként lehet ezt a tételt a peremterület egy vármezejének településnevei alapján tovább árnyalni.

Az ó- és a középmagyar korból Ugocsa megyében 109 települést adatolhatunk, ami 193 különféle alak- és írásváltozatban maradt ránk a forrásokban.¹ Ez a viszonylag csekély szám a megye kis méretével és kései megtelepülésével függ össze.

2. Szláv névréteg

A megye területén a történészeink két szláv rétegről beszélnek: a korai (honfoglalás előtti) szláv szórványokról és a későbbi (a 14. sz. derekán beszivárgó) ruszin települési körről (SZABÓ I. 1937). Az általam vizsgált korban a szláv településnévréteg igen vékony szeletét képezi a teljes névállománynak: mindössze tizenkét név tartozik ide (6%). Ezek *n é v s z e r k e z e t e* egységes képet mutat: mindegyik egyrészes név. E réteget gyarapíthatja mindamellet azon nevek (3,5%) egy része is, amelyek szláv és magyar névadáshoz egyaránt köthetők. Ezek a településnevek többnyire a mellettük lévő vízről kapták a nevüket metonimikus úton. Mivel pedig a metonímia mindkét névrendszernek a sajátja, így e neveket megnyugtató módon nem köthetjük sem egyik, sem másik réteghez, a továbbiakban ezért velük ugyancsak nem számoltam.

1. A szláv településnévréteg *n y e l v é s z e t i - n é v t a n i e l e m z é s e* az alábbi képet mutatja.

1.1. Nyelvi kritériumok alapján 11. század előttre datálható szláv helységnév nem adatolható a megyében.

1.2. A későbbi helynevek között találunk a lejegyzés idejében talán szláv nyelvhasználókra utalókat. Az ugocsai *Kirva* és *Kriva* adatai azt mutatják, hogy a 15. század közepétől a magyaros formával párhuzamosan a szláv *Kriva* (1450: *Krywa*, DL. 70896) névalak is megtalálható. A név fonotaktikai szerkezetének vizsgálata azt jelzi, hogy a vizsgált korban túl, a 19. század második felétől kezdődően elmozdulás tapasztalható a névhasználatban, a korai, magyaros fonotaktikai felépítést mutató (azaz CVC kezdetű) *Kirva* névformát felváltja a szláv szerkezetű

---

¹ A vizsgálatba nem vontam be azokat a neveket, amelyek eredetét nem tudtam felderíteni.

(CCV típusú) *Kriva* alak (ehhez lásd még KENYHERCZ 2007). E változás mögött bizonyára a kétnyelvűség valamilyen foka húzódhat meg. A település korábbi *Kriva* formája vélhetően az őslakos szlávok névadói tevékenységére vezethető vissza (vö. összsláv *krivъ 'görbe', FNESz. *Tiszakirva*, SZABÓ I. 1937: 386, illetve lásd még ŠMILAUER 1970: 101), amit azonban az első említéskor már magyaros fonológiai szerkezettel adathatunk (1378: *Kyrwa*, poss., DL. 26566). A később előkerülő *Kriva* alakváltozat, amelynek hangszerkezete az alapul szolgáló szláv etimont tükrözi, pedig bizonyosan a betelepülő második szláv réteg nyelvi lenyomatának tartható.

Az alábbi két településnév esete azért kapcsolható össze, mert elsődlegesen dokumentált formájuk magyar eredetről vall, és a magyarral érintkező szláv névrendszerbe jellegzetes szláv helynévformánsokkal kerültek át. A pusztaszemélynévi eredetű magyar *Rakasz* településnév, 1300-tól máig folyamatos és bőséges adatsora (első adata: 1300: *Rokaz*, SZABÓ I. 1937: 452) mellett, a kései ómagyar korban egyszeri említéssel *Rakaszov* (1397: *Rakasow*, Zs. 1: 4746) szláv névpárjával is feltűnik. A szláv településnevet később, a vizsgált koron túl találjuk meg csak a modern kori névanyagban. A szláv *Rakaszov* településnév az eredetileg birtoklást jelölő szláv *-*ovъ* helynévformánssal történt adaptációra utal. A szláv névrendszerbe való képzéses adaptálódás másik esete, a kései ómagyar kortól bőséges adatsorral szereplő magyar *Szászfalu* településnév szláv névpárja, a *Szaszova* ~ *Szaszovo* (1707: *Sasova*, ComMarmUg. 206) ugyancsak e típust képviseli. A szláv névforma a magyar név mintájára alakult, annak részleges megfeleléseként: a magyar elnevezés első névrészét átvéve és ahhoz egy *-*ova* képzőt illetve igazították hozzá a nevet a szláv névrendszerhez. A magyar *Szászfalu* ~ szláv *Szaszova* ~ *Szaszovo* névpár a középkori magyarságra rátelepülő második szláv-ság, azaz a ruszinok kétségtelen nyelvi tevékenységére utal a településnév 18. század eleji első előfordulásakor.

Itt említhetünk meg továbbá két, talán a szláv *-i* képzővel² alkotott településnevet is, annak ellenére, hogy az egyik magyar előzményre, a másik szláv töre vezethető vissza. A *Heteni* ~ *Hetenyi* ~ *Hetényi* (1717: *Heteni*, ComMarmUg. 180) a magyar *Hetény* szláv névpárja lehetett, amit vélhetően szintén a második szláv réteg hozott létre. A *Komját* névvel (etimológiáját lásd alább) lényegében azonos korból adatolt *Komját* (1339: *Komiaty*, *Komyati*, ComMarmUg. 216) alakváltozat talán szintén a településnév helynévformánssal ellátott szláv formája lehet (vö. FNESz. *Komját*).

---

² A feltételezést elbizonyítja, hogy akár magyar helynévformánssal is alakulhatott a névtest, a régi településnév-rendszerben ugyanis a már korábban meglévő helységnév másodlagosan bővíthetett magyar *-i* helynévképzővel (TÓTH V. 2008: 118–21). Az egyrészes nevek esetében az *-i* formánssal való másodlagos bővülés ráadásul a személynévi eredetű településnevekben a legáltalánosabb (i. m. 119, 121).

Vélhetően a szláv településnév-rétegbe sorolhatók a kései adatolású *Bábonya* ([1674–75]: *Bábonya*, UC. 31: 1) és *Kopánya* (1648: *Kopania*, ComMarmUg. 191) is, melyek szláv nőnemű végződésel állnak, és bizonyára ruszin névhasználókra utalnak. A *Bábonya* bizonytalan etimológiájú *Bábony* névelőzménye már a korai ómagyar kortól folyamatosan adatolható, a szláv végződésű formát viszont csak a 17. század második felétől, illetve később, a 19. század elejétől említik elszórtan. A *Kopánya* magyar helynévi előzménye a *Kupány* (1382: de *Kupan*, DL. 52430). A magyar településnév már a 14. század végétől jelentkezik szórványosan, ezért ez tekinthető az elsődleges névnek.

1.3. A *Komját* (1341: de *Comjath*, ComMarmUg. 216) településnévről — amennyiben elfogadjuk a *Komját(i)* típusú településnevek általánosan elterjedt névféjtését — nem lehet megállapítani, hogy az előfordulás idején magyar vagy szláv használatú volt-e.³

1.4. Az alábbi szláv eredetű elnevezések a magyaros hangszerkezetük miatt bizonyosan magyar névhasználatot jeleznek az adatolás korában. A *Dabolc* (1323: *Debouch*, AOKt. 7: 101) településnév szláv előzménye **Dubovec* formában rekonstruálható. Ennek összsláv töve a **dǫbъ* 'tölgy' fanév (FNESz. *Dabolc*, KNIEZSA 1943–1944/2001: 169). A név végén az eredeti szláv **-ovъcbъ* képző a magyarban bekövetkező hangváltozások eredményeként *-óc*, illetve *-olc* formában jelentkezik.

A szókezdő mássalhangzó-torlódás feloldása is magyar alakra utal a *Terebes* (< szláv *Trěbešъ* < *trěbiti* 'irtani', tkp. 'irtvány', vö. KNIEZSA 1943–1944/2001: 169; 1216: *Terebes*, F. 7/3: 20) és a már említett *Kirva* (1378: *Kyrwa*, DL. 26566; tövét lásd fent) településnevek esetében.

Végül az alapszavát tekintve bizonytalan *Tisn(y)icő* (1475: *Thysnyczew*, DL. 38386) helynevet is — fonotaktikai felépítése miatt — a magyar névhasználatra utaló elnevezések között vehetjük számba. Az alapjául szolgáló összsláv tő több lexiémával is kapcsolatba hozható: ez a név ugyanis a **tichъ* 'csendes, nyugodt, mozdulatlan, halk' és a **těsnъ* 'szoros, belső, közeli; feszes, szűk; tikkasztó, rekkenő' (ŠMILAUER 1970: 181) mellett a **tisъ* '1. tiszafa; 2. (közönséges) boróka'

---

³ KNIEZSA bizonytalan eredetű helynévként tartja számon a településnevet, a magyar *Komját* és a kisorosz *Komnata* megfelelés miatt a szláv *komnata* 'lakó- és hálólhelyiség, szoba' szóból való eredetére gondol (1943–1944/2001: 176, SZABÓ I. 1937: 396). Kiemeli ugyanakkor azt is, hogy az „egyéb *Komját* helyneveink egyikének sincs Kamnat alakváltozata, ami pedig a fenti etymologia helyessége esetében várható volna” (SZABÓ I. 1937: 396). KNIEZSA ISTVÁN Kelet-Magyarország helyneveinek leírása során a *Komját* típusú neveknel (belevéve az Ugocsa megyeit is) arra is utal, hogy „szláv területen ilyen helynevek nem mutathatók ki, igen valószínű, hogy e nevek a m a g y a r b a n alakultak egy feltehető magyar **komját* szóból” (1943–1944/2001: 176), ilyen köznév azonban nem adatolható (vö. TESz., ÚMTsz., SzamSz.). KISS LAJOS a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei *Komját*-t a KNIEZSA által említett szláv alapszóra vezeti vissza (FNESz.).

(i. m. 182) jelentésű szavak valamelyikének (-in)-*bc*-*ev* képzős származéka lehet. A tőszó bizonytalan azonosítása azonban nem érinti azt, hogy a névvégi *ő* egyértelműen a magyarban bekövetkezett hangváltozás eredménye lehet.

2. A szláv eredetű településnevek kronológiai elemzése (1. táblázat) azt mutatja, hogy a neveknek körülbelül a fele (49%) az ómagyar kor első szakaszához köthető (a kevés névelemből adódóan az anyagot századonként tagolom, de a kezdő és a záró szakasz némileg rövidebb időszakot fog át). Figyelemre méltó, hogy a településnevek körében a 16. században nem tapasztaljuk a szláv névállomány bővülését. Ez talán azzal a körülménnyel van összefüggésben, hogy a megye döntően magyar településnév-anyaga és maguk a települései is már a megelőző századokban nagyjából kialakultak. A betelepülő új, ruszin etnikum hatása halványan kimutatható azonban a településnévi anyag hangszerkezete alapján.

idő	arányok	
1216–1300	1	8%
1301–1400	5	41%
1401–1500	2	17%
1501–1600	—	—
1601–1700	2	17%
1701–1772	2	17%
összesen	12	100%

1. táblázat. Ugocsa megye szláv településneveinek kronológiai megoszlása.

3. A szláv településnevek földrajzi elhelyezkedése (lásd ehhez az 1. térképet a tanulmány végén) arra utal, hogy a szlávokhoz köthető helységnevek elsősorban találhatók meg a megye több pontján. Ezek a helységnevek a sík- és hegyvidéki területen egyaránt jelentkeznek. A sík vidék déli részén fekszik *Terebes*, *Bábonya* és *Dabolc*, a megye középső részén pedig *Szaszova* ~ *Szaszovo* és *Heteni* ~ *Hetenyi* ~ *Hetényi*. A hegyvidéki települési körhöz köthető a megye északi részén *Komját* ~ *Komjáti*, a Nagyszőlősi-hegységben *Rakaszo* és a bizonytalanul lokalizálható *Tisn(y)icő* birtok, valamint az avasi hegyvidéken *Kirva* ~ *Kriva*.

3. Magyar névréteg

1. Ugocsa vármegye magyar településnév-rétegében (167 alak- és írásváltozat, 86,5%) az egy- és kétrészes nevek aránya fokozatos változást mutat a vizsgált kor egészében (2. táblázat). A 13. században még a nevek több mint kétharmadát az egyrészesség jellemzi, viszont a következő időintervallumban a névszerkezeti modellek kiegyenlítődése figyelhető meg. Az ekkor feltűnő nevek körülbelül fele-fele arányban oszlanak meg az egy- és kétrészesek között. A 15. századtól pedig azt figyelhetjük meg az újonnan feltűnő nevek névszerkezeti típusai-

n a k gyakoriságában, hogy az egyrészes településnevek aránya folyamatosan csökken, s a középmagyar kor utolsó szakaszában (1701–1772) az új nevek között már nincs képviselve e modell a településnevek körében.

idő	egyrészes név		kétrészes név		összesen (100%)
1200–1300	23	33%	10	10%	70% : 30%
1301–1400	31	45%	30	31%	51% : 49%
1401–1500	10	15%	30	31%	25% : 75%
1501–1600	4	6%	10	10%	29% : 71%
1601–1700	1	1%	13	13%	7% : 93%
1701–1772	—	—	5	5%	0% : 100%
összesen	69	41%	98	59%	41% : 59%

2. táblázat. *Ugocsa vármegye magyar településneveinek szerkezeti megoszlása az ó- és középmagyar korban.*

A szerkezeti típusok aránybeli módosulását tekintve a korai ómagyar kor jól láthatóan kulcsfontosságú időszaknak tekinthető. Egy korábbi írásomban Ugocsa megye korai ómagyar kori településneveit szerkezeti szempontból vizsgáltam (KOCÁN 2006), s ennek eredményeire célszerű itt röviden visszautalni. A megye teljes korai ómagyar kori településnév-állományára vonatkozóan ott ugyanis azt találtam, hogy a kétrészes nevek aránya a következőképpen alakult: míg a 13. század első felében 80 : 20%-os volt az egy- és kétrészes nevek megterheltsége, addig a 14. század első felére ez 53 : 47%-ra módosult. Az egyrészes nevek dominanciája a tárgyalt időszak egészében megmarad tehát, de egyre inkább az egy- és kétrészes nevek arányának kiegyenlítődése figyelhető meg (i. m. 73). Az itt tapasztalt átrendeződés igen hasonló ahhoz, mint amit más vármegyék korai ómagyar kori névrendszerében is láthatunk (vö. KOCÁN 2006: 74–5).

2. A magyar településnevek térbeli elterjedése (vö. 1. térkép) azt mutatja, hogy a korai ómagyar korban, a településnevek kialakulásának a korszakában a megye településrétegének alapját képező magyar eredetű névcsoporthoz az alföldi sík vidéken jelentkezik. Itt is a Borzs(o)va és a Batár által határolt térségben a Tisza nyugati síkvidéki vízgyűjtőterületén számolhatunk jelentős korai magyar településnévi elemekkel. Jelentős magyar nyelvű térség emellett a megye déli-délnyugati sík vidéke, a Batár és Túr által határolt terület. Magyar településnevekkel számolhatunk még ebben a korszakban az északkeleti hegyvidéken (Rakasz) és az Avas északi részén (Veléte). A kései ómagyar és középmagyar korban a hegyvidéki területeken jelentkezik elszórtan néhány újabb magyar elem.

4. Német etnikumra utaló névréteg

A történettudományi vizsgálatok Ugocsában a szász etnikum korai szórványos jelenlétét mutatták ki (vö. KRISTÓ 2003: 152). Módszertani eljárásuk az írott források értékelésén túl a korai hely- és személynevek vallatásán alapul (ez utóbbi név-

csoport — egyértelműen kisebb etnikai azonosító ereje ellenére — mégis lényegesen nagyobb hangsúlyt kapott az etnikum meghatározásában a történettudományi kutatásokban, vö. SZABÓ I. 1937: 51–4, 95, 159, 163–5, 210).

Ugocsa vármegye ó- és középmagyar kori településnévi elemeit számba véve megállapíthatjuk, hogy a megye névkincsében német eredetű helységnév nem található. Annak ellenére is igaz ez, hogy a Tisza-völgyi szász hospesek falvait egy 1405. évi oklevél „*villa zaz*”-oknak is nevezi (SZABÓ I. 1937: 47). Emellett azt is tudjuk, hogy SZABÓ ISTVÁN — az arдай Szent Lajos- és Szent László-képek, továbbá hely- és személynevek alapján — a magyar–szász együttélést tényként kezeli kiemelve azt is, hogy az ugocsai betelepülő szászság a magyarságra telepedett rá, illetőleg a magyar és a szász etnikum esetében összetelepüléssel számol (1937: 51). E települések német eredetű neveiről ugyanakkor egyáltalán nincs tudomásunk (i. m. 49).

A német etnikum nyelvi tevékenységének a településnév-adásban ugyan nincs tapasztalható nyoma, de jelenlétüket kétségtelenül igazolják a magyarok névadásában keletkezett településnevek. E német telepésekre utal ugyanis a magyar *Szász* (majd a település osztódásával kialakult *Fel-* és *Nagyszász*) településnév. A német eredetű helynevek teljes hiánya azt mutathatja, hogy kis számú betelepülő réteggel számolhatunk, amely — nyilván a kétnyelvűség fázisán keresztül — gyorsan elmagyarosodott. Ezt állapították meg történeti források alapján a történészek is (vö. SZABÓ I. 1937).

5. Román névréteg

A románok betelepülését a vizsgált időszakban két településnévtípus segítségével tudjuk kimutatni (lásd ehhez RÁCZ A. 2004): a magyar névadással keletkezett, népnévet tartalmazó névformák, illetőleg a román etnikum névadására visszavezethető elnevezések révén.

Történettudományi kútfőkből tudjuk, hogy a román etnikum térfoglalásával a 14. század hetvenes éveitől számolhatunk a megye déli hegyvidékén (SZABÓ I. 1937: 119–20). A településnevek a románok megjelenését a megyében korábbi időponthoz nem kötik, ellenben a nevek a történészi számításokhoz képest egy bő évszázaddal későbből vallanak csupán az új etnikum megjelenéséről. Ez az adatok szórványos előkerülését is figyelembe véve nem zárja ki ugyan a történettudományi állításokat, de nem is erősíti meg azokat.

1. A románok első településnévi nyoma az őket körülvevő magyar etnikum névadásából mutatható ki: 1441/1450: *Olahfalw* (DL. 70896). A települést valahol Terebes és Csongova között említik, pontos helye ismeretlen. A mindössze egyetlen említéssel dokumentált falu valószínűleg az Avas vidéken keresendő, ugyanis a történészek e keleti, délkeleti határszélre utalnak a román etnikum térfoglalása kapcsán. Az ómagyar korból más névadat a történészek által jelzett folyamatos beszivárgásra nem utal. Ezt követően majd csupán a középmagyar kor-

ból találunk népnevet tartalmazó helységneveket a területen: 1628: *Oláh Újfalu* (SZABÓ I. 1937: 475), ahol a jelzői névrész cseréje (vö. korábban 1622: *Csarnatu Wyfalu*, i. h.) a románok északi irányú térfoglalására és a magyarsággal való keveredésére utal. A románok korai jelenlétét más magyar névadással keletkezett településnév nem mutatja.

2. A román etnikum jelenlétét jelzi még a megye névrendszerében megtalálható (település)névpár román nyelvi alakja is: a kései ómagyar korból származó *Szárzpatak* mellett a középmagyar kor végéről való *Valeszaka* ([1750]: Szarasz Patak vel *Vale Szak*, ComMarmUg. 215). A magyar *Szárzpatak* és a román *Valeszaka* névpárok között teljes lexikális megfelelés van, a kétnyelvűség valamilyen fokán a magyar név mintájára alakult ki tükörfordítással a másodlagos román névalak (FNESz. *Valea Seacă*).

3. A megye településnév-anyagában a magyar névadással keletkezett, népnévi lexémát tartalmazó kétrészes nevek a román etnikum 15. század közepi csekély jelenlétére utalnak. A vagylagos névhasználat (*Csarnatőújfalu* ~ *Oláhújfalu*) pedig az egymás mellett élő, eltérő etnikumok (magyar–román) érintkezésére világít rá. A váltakozó névhasználatot ugyanis minden bizonnyal az befolyásolhatta, hogy az adott területen nem elhanyagolható számú román népcsoport élhetett az elnevezés idejében. A megye délkeleti részén jelentkező magyar névkincsből kölcsönzött román jövevényelem pedig a román etnikumnak a korábbi lakosságra való rátelepülését bizonyítja, mivel önálló román településnevet nem találunk a térségben, ellentétben más vidékek névrendszerével, ahol a jövevénynevek jelentős része a románból került át a magyarba (vö. RÁCZ A. 2004).

6. Összegzés

Az ómagyar kor a településnevek megszületésének kora nemcsak Ugocsa megyében, hanem általában a Magyar Királyság területén is (vö. TÓTH V. 2001a: 220). Egy-egy térség etnikai viszonyainak alakulását azonban a településnevek csak részlegesen és igen nagy körültekintéssel elvégzett vizsgálat eredményeként tükrözhetik. Ugocsa megyében mindössze 6,5%-nyi idegen népelemre utaló településnevet vehettünk számításba (4. táblázat).

szláv	12	6%
magyar	167	86,5%
német	—	—
román	1	0,5%
ismeretlen	13	7%
összesen	193	100%

4. táblázat. Ugocsa megye ó- és középmagyar kori településneveinek eredetbeli rétegei.

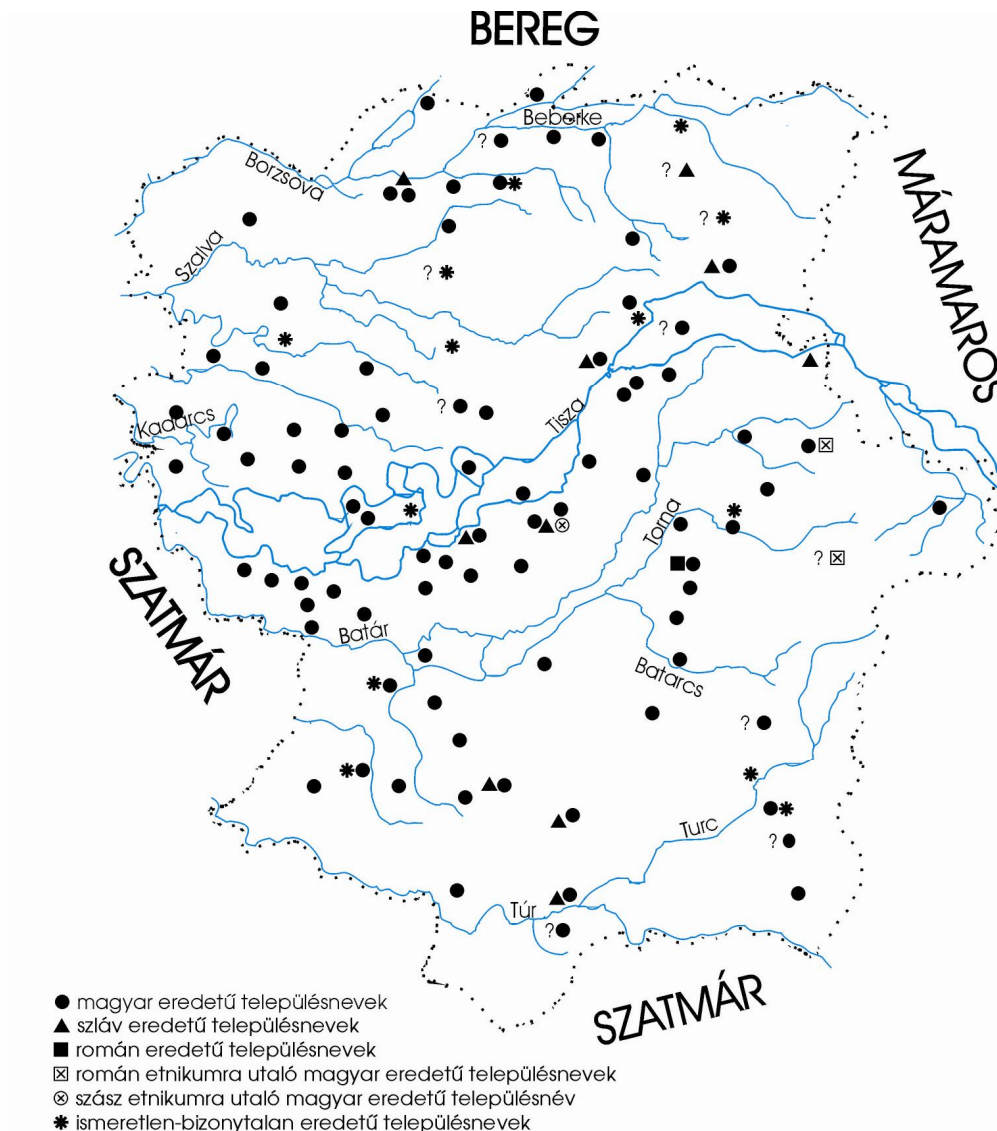

PÓCZOS RITA modern kori névanyag vizsgálatára támaszkodva is kiemeli, hogy egy adott terület etnikai képének rekonstruálása pusztán a településnevekre nem építhető, ugyanis „A jelenkori települések lakosságának etnikai hovatartozását jól jellemzik a kisebb denotátumok nevei (dűlőnevek, térszínformák nevei és kisebb vizek nevei), a nagyobb denotátumok nevei (pl. nagy vizek neve) és a településnevek viszont gyakran nem tükrözik a lakók nemzetiségét.” (2006: 91). HOFFMANN ISTVÁN is utalt korábban arra, hogy a makronevek „szinte jövevénynevek módjára viselkednek”, azaz kevésbé tükrözik az adott névhasználók névadási normáit (1993: 41). A fenti szakirodalmi megállapításokat is mérlegelve azt láthatjuk, hogy Ugocsa megye településnév-állományának nyelvi sajátosságai halványan ugyan, de utalnak a megye egymásra rétegződő etnikumaira, illetve a domináns magyar névmodellekre (lásd 1. térkép). Az idegen rétegek között a szlávokhoz köthető (6%) nevek dominálnak. E névadatok nyelvi jellemzői és kronológiai mutatói döntően a második szláv réteg jelenlétét valószínűsítik, de egyes korai adatok, pl. a *Kirva* és a *Komjáti* formák az őslakos szlávok nyelvi tevékenységére utalnak. A kis számú román elem az új betelepülőknek csekély mértékű térfoglalását jelzi, legkorábban is csak a 15. század közepétől kezdődően. Számszokra csak a magyaroktól származó településnevek alapján következtethetünk.

Irodalom

- AOkt. = *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res hungaricas tempore regum andegavensium illustranta I.* Szerk. KRISTÓ GYULA. Bp.–Szeged, 1990–.
- BÉNYEI ÁGNES–PETHŐ GERGELY (1998), *Az Árpád-kori Győr vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése*. Debrecen.
- ComMarmUg. = GEORG HELLER, *Comitatus Marmarosiensis. Comitatus Ugocsiensis*. Serie A. Die historischen Ortsnamen von Ungarn. Band 18. München, 1985.
- DL. = *A középkori Magyarország levéltári forrásai II. (DL.–DF 4.2). Bővített kiadás*. In: Arcanum Adatbázis Kft., CD-ROM, 2003.
- F. = *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI*. Studio et opera GEORGII FEJÉR. Budae, 1829–1844.
- FNESz. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II*. Negyedik, bővített és javított kiadás. Bp., 1988.
- HOFFMANN ISTVÁN (1993), *Helynevek nyelvi elemzése*. Debrecen.
- KENYHERCZ RÓBERT (2007), Az etnikai viszonyok tükröződése a szókezdő mássalhangzó-torlódások körüli nyelvi változásban. In: *Nyelvi identitás és a nyelvdimenziói*. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ. Debrecen–Bp. 89–96.
- KNIEZSA ISTVÁN (1943–1944/2001), Keletmagyarország helynevei. In: *Magyarok és románok I–II*. Szerk. DEÉR JÓZSEF–GÁLDI LÁSZLÓ. Bp. I, 111–313. Újrakiadása: Bp., 2001.
- KOCÁN BÉLA (2006), Ugocsa vármegye korai ómagyar kori településneveinek nyelvi rendszere. *MNyj.* 44: 69–82.

- KOCÁN BÉLA (2008), Ugocsa vármegye ó- és középmagyar kori folyóvízneveinek nyelvi rétegei. *Acta Hungarica* 18 (2007): 122–34.
- KRISTÓ GYULA (2003), *Nem magyar népek a középkori Magyarországon*. Bp.
- PÓCZOS RITA (2001), *Az Árpád-kori Borsod és Bodrog vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése*. Debrecen.
- PÓCZOS RITA (2006), Az Árpád-kori Borsod vármegye lakosságának nyelvi-etnikai összetételéhez. *HT*. 2: 87–105.
- PÓCZOS RITA (2010), *Nyelvi érintkezés és a helynévrendszerek kölcsönhatása*. Debrecen.
- RÁCZ ANITA (2004), Bihar vármegye etnikai viszonyai az ómagyar-kori helynevek tükrében. In: *Magyar névtani kutatások itthon és határainkon túl. Névtani tanácskozás Jászberényben (2003. október 17–18.)*. Szerk. FARKAS FERENC. Bp. 199–206.
- RÁCZ ANITA (2005), *A régi Bihar vármegye településneveinek nyelvészeti vizsgálata*. Debrecen.
- RÁCZ ANITA (2007), *A régi Bihar vármegye településneveinek történeti-etimológiai szótára*. Debrecen.
- ŠMILAUER, VLADIMÍR (1970), *Průručka slovanské toponomastiky. Handbuch der slavischen Toponomastik*. Praha.
- SZABÓ ISTVÁN (1937), *Ugocsa megye. Magyarság és nemzetiség*. Tanulmányok a magyar népiségtörténet keretéből I/1. Bp.
- SzamSz. = CSÜRY BÁLINT, *Szamosháti szótár 1–2*. Bp., 1935–1936.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Főszerk. BENKŐ LORÁND. I–III. Bp., 1967–76. IV. Mutató. Bp., 1984.
- TÓTH VALÉRIA (2001a), *Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban*. Debrecen.
- TÓTH VALÉRIA (2001b), *Az Árpád-kori Abaúj és Bars vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára*. Debrecen.
- TÓTH VALÉRIA (2008), *Településnevek változástipológiája*. Debrecen.
- UC. = *Urbáriumok és összeírások a Magyar Országos Levéltárban (Urbaria et conscriptiones)*. Iratanyag 1527 és a 19. század közötti időszakban. Arcanum Adatbázis Kft., CD, 2004.
- ÚMTsz. = *Új magyar tájszótár I–V*. Főszerk. B. LŐRINCZY ÉVA. Bp., 1979–2010.
- Zs. = *Zsigmondkori oklevéltár 1–10*. Összeállította [1–2.] MÁLYUSZ ELEMÉR. [3–7.] MÁLYUSZ ELEMÉR kéziratát kiegészítette és szerk. BORSA IVÁN. [8–9.] BORSA IVÁN–C. TÓTH NORBERT. [10.] C. TÓTH NORBERT. Bp., 1951–2007.

1. térkép. Ugocsa megye ó- és középmagyar kori településneveinek nyelvi rétegei.

